

Ansvarshavende redaktører:

TOROLV KANDAHL

HENRIK J. S. HUITFELDT

EINAR DIESEN

Nyhetsredaktør:

JOHAN SAUGE

Utenriksredaktør:

BJØRN BUNKHOLDT

Rettstanken seiret

TYVE år er en lang tid for den menneskelige hukommelse.

Om vi aldri så meget går rundt og omtaler frigjøringsdagene i 1945 som «de uforglemmelige», så tør det nok hende at noen og hver har fortrenget mange av de følelser og stemninger som da hersket. Da Stortinget fredag drøftet den endelige innstillingen om gjennomføringen av landssvikoppgjøret, tror vi sakens ordfører Edvard Hambro (h) gjenoppvekket mange halvglemte erindringer da han slo fast: «Det var nødvendig å la rettferdigheten skje fyldest for å hindre hevnen i å ta overhånd.»

Det var nødvendig å skape absolutt tillit til at det offisielle rettsapparat både kunne og ville gjennomføre et strengt, men rettferdig oppgjør. Det var nødvendig forat vi også i selve seirens stund skulle kunne bekrefte styrken i de idealer som så mange av våre landsmenn hadde kjempet og død for. Ville det ikke vært historiens bitreste ironi om vi hadde innledet rettsstatens gjenreisning med å suspendere rettssikkerhetsgarantiene? Med å godkjenne lynchjustis og selvtekt? Rettstanken reiste seg mot hevnefølelsen og seiret. Det er ikke blant de minste ting vi som nasjon kan være takknemlig for, og mot dette må detaljkritikken av rettsoppgjørets gjennomføring virke mindre vesentlig.

LANDSSVIKOPPGJØRET ble selvsagt en enorm belastning på hele rettsapparatet. Ikke bare var oppgjørets dimensjoner store, men gjerningsinnholdet i de handlinger som skulle dømmes, og motivene bak dem, var for en stor del av helt ny karakter for straffettspleien i vårt land. Gjennom hele vår historie fra 1814 til 1940 — som tross alt hadde vært en forholdsvis idyllisk historie — var ikke rettsstaten blitt konfrontert med noe tilsvarende, og de stramme, konsise paragrafer i Bernhard Getz' berømte straffelov om bistand til fienden og om å forandre konstitusjonen med ulovlige midler hadde vært sovende lover. En av de mange og store brister i vår beredskap da krigen veltet inn over vårt land, var utvilsomt at straffelovens forræderiparagraf var så fullstendig ukjent for de fleste; ikke bare dens ordlyd, men selve dens eksistens.

DISKUSJONEN om rettsoppgjøret har i meget stor utstrekning kretset om den Landssvikanordning som Regjeringen

Aftenposten 28.4.1964

21

Retts tanken seriet

utferdiget i London-tiden, og som ble anvendt som provisorisk anordning i et års tid etter frigjøringen inntil Stortinget gjorde den til lov. Fra tid til annen dukker det opp påstander om at det her dreier seg om en lov som grunnlovsstridig er gitt tilbakevirkende kraft, og at hele rettsoppgjøret dermed hviler på et sviktende grunnlag. Grunnen til at Landssvikanordningen ble utferdiget var imidlertid at de minstestraffer som i straffeloven av 1902 var knyttet til landssvikbestemmelsene, var så høye at de ikke med rimelighet kunne anvendes på alle former for i og for seg åpenbart straffverdige bistand til fienden under okkupasjonen. Det var selve bredden og mangfoldigheten ved landssvikfenomenet slik det kom til å utfolde seg under total krig og mangeårig okkupasjon, som for rettferdighetens skyld krevde en annen strafferamme med vesentlig lavere minimumsstraffer enn førkrigstidens lovgivere kunne forestille seg. Men det er grunn til å slå fast at ingen ble dømt etter krigen for handlinger som ikke var straffbare etter den lovgivning som gjaldt før 1940.

EFTERAT det hele er over, er det mange som har spurt seg selv om vi ikke med Landssvikanordningen gav landssvikbegrepet en altfor stor utstrekning og oppgjøret en altfor vid — og delvis vilkårlig avgrenset — ramme. For mange er det en urimelig tanke at et forhold skal kunne karakteriseres som landssvik når det lar seg gjøre opp med en bot som ikke er større enn den man kan få for å felparkere. Men da spørsmålet var brennende i 1946, var det bare en enslig røst i hele Stortinget som tok til orde mot den utvanning av begrepet som her skjedde. Det var John Lyng (h) som dengang slo til lyd for en klarere avgrensning av oppgjøret, for et oppgjør med det kvalifiserte landssvik alene, og for et alminnelig, amnesti for alle de mindre syndere, de svake og opportunistiske, de som lite forstod og overveiet. Det var et sterkt og modig standpunkt, og vi kan på mange måter beklage at det ikke fikk tilslutning.

Men nu er landssvikoppgjøret gått ut av aktuell politikk og over i historien, og hverken vi eller noen annen bør forsøke å drive parti-propaganda på det. John Lyng fikk ikke mer tilslutning fra sitt eget parti enn fra de andre i 1946, «silkefront» og «isfront» kløvet vel saktens Høyre som alle andre partier.